

Komunisti a povstanie z roku 1944

František Vnuk

28. apríla 2020 ✚ Cirkev ✚ Komunizmus na Slovensku

V r. 1938-39 komunistická strana na Slovensku stratila vodcov i voličov. Z prostých komunistov sa stali poriadni a oddaní občania Slovenského štátu. V máji 1939 sa na pokyn Moskvy vytvorila samostatná Komunistická strana Slovenska (KSS). Na jej čele stáli pomerne neznámi predáci (Ďuriš, Benada a Osoha), pretože tí známejší utiekli či už na Západ (Široký, Valo, Clementis) alebo do Ruska (Marek Čulen, Friš, Bacílek, Šmidke). Ale ani táto zmena nepriťahovala nikoho. Ilegálna činnosť strany až do r. 1944 nevykázala nijakú pozoruhodnú aktivitu a je nepochybne zistené, že v r. 1941 až 30 % členov ilegálnej KSS pravidelne reportovalo o všetkej aktivite príslušným orgánom ministerstva vnútra.

Mimochodom: celá aktivita pozostávala z písania a rozširovania letákov a spravidla zavinila väčšie škody strane než štátu, proti ktorému bola namierená. Každý leták totiž viedol na stopu a k zneškodneniu tých najživších zložíek. Naše policajné orgány sa mohli vo svojom hľadaní spoliehať na informátorov a na spoluprácu nemeckej polície. Tá mala v tejto práci bohaté skúsenosti. Naši komunisti boli nebezpečne hendikepovaní dvoma nevýhodami: nemali prax v podzemnej činnosti, a čo bolo tragickejšie pre nich, iba slabú oporu v národe.

K posilneniu domácich kádrov poslalo moskovské vedenie v júni 1941 na Slovensko V. Širokého. O jeho príchode bola naša polícia vopred informovaná. Nechala ho pekne založiť ústredný výbor KSS a potom v júli r. 1941 ho zatkla aj s celým výborom okrem jediného člena. Ján Osoha im vyviazol zo slučky a v auguste zorganizoval ďalší (v poradí tretí) ilegálny výbor.

Zdroj: wikipedia.org

Ale ani tento výbor nepracoval dlho a nevykonával mnoho. Bezpečnostné orgány pochytili jeho členov v marci 1942. Osoha im síce zasa unikol, ale nie ďaleko. O týždeň mali aj jeho. Tieto pohromy stíhajúce všetky ilegálne výbory KSS sa dajú veľmi jednoducho vysvetliť: pracujúce masy, o ktorých priazeň sa komunisti uchádzali, boli ochotnejšie spolupracovať so slovenskou políciou než s rozvratníkmi poslanými z Moskvy.

Štvrtý ilegálny výbor zorganizoval Štefan Bašťovanský. Bašťovanský bol zbehlý organizátor a jeden z

najoddanejších a najúprimnejších komunistov, akých kedy KSS mala. Aj on videl nezmyselnosť moskovských inštrukcií, ale ako dobrý komunista, vykonával ich bez protestov (ako bez protestov a proti vlastnému presvedčeniu denuncoval Husáka a Novomeského v máji r. 1950). Je len pochopiteľné, že v apríli r. 1943 slovenské bezpečnostné orgány chytili a zavreli aj jeho. Po tomto zásahu bola KSS tak vysilená a zdemoralizovaná, že k ďalším organizačným podujatiam nedošlo. Vytvorilo sa akési vákuum a na čelo KSS sa dostali komunistickí intelektuáli, ktorí sa v roku 1939 utiahli do pasivity a namiesto ilegálnej činnosti aktívne pracovali na výstavbe samostatného slovenského štátu: Gustáv Husák ako právny poradca veľkej špeditárskej firmy a Ladislav Novomeský ako šéfredaktor časopisu „Budovateľ“. Pod tlakom nepriaznivého vývoja udalostí Gustáv Husák vypracoval svoju vlastnú filozofiu.

Husákov prístup k problematike odboja sa dá zhrnúť takto: Načo sa babrať s letákovou akciou, keď za jeden leták nám zavrú 20 – 30 najoddanejších pracovníkov? Načo sa púšťať do partizánskeho boja v čase, keď masy pomáhajú nechcú a sovietai pomáhať nemôžu, načo sa dobrodružne exponovať, keď pracovníkov je tak málo? Husák chcel šetriť silami pre príhodnejšiu chvíľu. O nej bol presvedčený, že raz príde. Jeho snom bola slovenská socialistická sovietska republika, a tá – nazdával sa – uspokojí slovenské národné ambície aspoň do takej miery ako Slovenský štát.

Ale Husáková taktika pasívneho vyčkávania nebola po srsti moskovskému vedeniu. V lete poslali na Slovensko dvoch komisárov. Z nich jeden bol Čech (Bacílek) a druhý polo-Slovák sliezskeho pôvodu (Šmidke). O ich príchode nebolo vedenie KSS vopred informované, ako bývalo vtedy zvykom. Ich cesta na Slovensko sa veľmi starostlivo pripravovala a opatrne vykonala. Šmidkeho a Bacílka vysadili z lietadla nad Poľskom v júli r. 1943 a celé týždne si opatrne kliesnili cestu na Slovensko. Prišli vystrojení pokynmi a inštrukciami z moskovského politbyra, ktoré im dal Gottwald a ktoré, ako Bacílek opisuje, mali vnieť do komunistického hnutia nebojácneho a útočného ducha, organizovať roztrieštené sily do národného frontu a vytvárať ozbrojené bojové skupiny.

Husák a Novomeský povedali moskovským delegátom, že podmienky na Slovensku nie sú priaznivé na uskutočnenie moskovských plánov, ktoré bude treba upraviť vzhľadom na slovenské pomery. Husák opakoval svoju obľúbenú tézu plne využiť nacionalizmus a národné cítenie Slovákov a usmerniť tieto momenty do revolučného žľabu. Hoci nemáme o tom priamy dôkaz, je pravdepodobné, že Moskva túto zmenu odobrila, pretože keď došlo na lámanie chleba, hralo sa silne na nacionálnu strunu. Iba po niekoľkých rokoch (presnejšie povedané, po voľbách v máji r. 1946) sa stala nacionalistická línia príťažou a rozpačitosťou KSČ a viedla k likvidácii „nacionálne-buržoázneho krídla KSS“. Tak padli Husák, Novomeský, Clemetis, Bašťovanský, Šmidke, Okáli...

Karol Šmidke vytvoril piaty ilegálny výbor KSS. Vo výbore mal hlavné slovo G. Husák a L. Novomeský. Šmidke vykonal veľa v reorganizácii rozbitých buniek, čo mu vzhľadom na frontové udalosti išlo pomerne ľahko. Po Slovensku sa pohyboval s falošným preukazom, vystaveným na meno Potocký. Cestoval s vedomím a s nemým súhlasom ministrov Čatloša a Macha a to vysvetľuje jeho „odvahu“, keď sa podujal navštíviť V. Širokého vo väznici Krajského súdu v Nitre. Husákovou úlohou bolo usmerňovať politickú líniu strany. K. Bacílek mal na starosti nadviazať a udržiavať spojenie s Moskvou. Či už pre jeho nešikovnosť, či už mal skutočnú smolu, toto sa mu vôbec nepodarilo. V r. 1950-62 tí členovia výboru, ktorí niečo pozitívneho

vykonali (Šmidke, Husák, Novomeský) boli žalárovaní a viktimizovaní a Bacílek, ktorý neurobil ani to, čo mal, bol oslavovaný.

Nech sa hovorí, čo chce, Husákova línia bola v daných okolnostiach jedinou politikou, majúcou aké-také nádeje na úspech. Husák poznal politickú situáciu a vedel o zmýšľaní slovenských más oveľa viac, než vedeli v Moskve sediaci a fajky fajčiaci komisári. Videl, že strana nemá oporu ani v ľude, ani v armáde. Ľud chcel podchytiť heslami o slovanstve a ruskom bratovi. Do armádneho vedenia chcel preniknúť prostredníctvom spolupráce s „demokratickými zložkami“, ktoré mali svojich ľudí v dôstojníckom zbore. Myšlienka spoločného „národného frontu“ mu teda prišla vhod. Podľa neskorších priznaní, komunisti a demokrati začali na seba pokukávať už v roku 1942. Vážnejšia známosť sa rozvinula až na jeseň v r. 1943 a v zime došlo k srdečnej dohode o spoločnom postupe a spolupráci. Určili si spoločné úlohy a ciele a dohodli sa na spoločných zásadách.

Zdroj: wikipedia.org

Nikto neodtají, že najdynamickejšou osobnosťou v B. Bystrici počas povstaleckého vyčíňania bol **GUSTÁV HUSÁK**. Rečnil, burcoval, rokoval, vyhrážal sa, sľuboval, agitoval, organizoval, vydával „Nové slovo“ a písal doňho a do ostatných povstaleckých plátkov úvahy a články. Všetko konal so zápalom presvedčeného komunistu a nikto ani vo sne nezapochyboval, že ním aj skutočne bol.

Slovenskí komunisti nedodali svetovému komunistickému hnutiu nijakú vynikajúcu osobnosť, iba bezfarebných aparatčikov. Gustáv Husák bol však jeden z mála komunistov, ktorí presahovali slovenský rámec. Ku komunizmu sa prepracoval nie salónnymi a kaviarenskými debatami, ale cez ťažké sociálne podmienky, z ktorých vyšiel. Narodil sa 10. januára 1913 v Dúbravke. Už na štúdiách v Bratislave neraz cez jeho marxistickú „hantírku“ prerážala bystrá analyzujúca myseľ. Po štúdiách sa Husák ako mladý advokát stal koncipientom v Clementisovej advokátskej kancelárii.

Po odchode V. Clementisa do Francúzska (v lete r. 1939) G. Husák pokračoval vo svojej pravotárskej činnosti, kým mu jeho protektor-guvernér Slovenskej národnej banky I. Karvaš nenašiel výhodné a výnosné miesto tajomníka práve zriaďovanej špeditárskej veľkofirmy. Husák sa nerušene stýkal so svojimi druhmi a súdruhmi, hlavne s Novomeským, s ktorým v dlhých debatách riešili problémy komunistického hnutia na Slovensku. V čase podpísania nemecko-sovietskeho paktu, keď mnohí komunisti od marxistickej viery odpadávali, Husák sa v nej upevňoval. A predseda V. Široký na zasadnutí Ústredného výboru KSS dňa 18. apríla 1951 vyhlásil:

„Je známe, že po vzniku tzv. Slovenského štátu ani Husák, ani Novomeský nijakú ilegálnu činnosť nevyvíjali, že udržiavali styky so slovenskou fašistickou buržoáziou a predovšetkým s A. Machom.“

Nuž pokiaľ išlo o Husáka, nebolo to nikomu známe, naopak to bola novinka, ktorá musela žalostne prekvapiť predovšetkým G. Husáka. Husák lipol ku komunizmu s neochvejnou vierou askétu: Také zálety so slovenskými ľudáckymi politikmi, aké pestoval napríklad Novomeský s ministrom vnútra A. Machom, preňho nejestvovali. Zato však Husák vedel využiť pre dobro komunizmu aj Novomeského styky. Keď v lete r. 1941 Sovieti zhodili na Slovensko Vila Širokého, zhodili na Podkarpatskú Rus jeho parlamentného kolegu O. Borkaňuka. Maďari Borkaňuka chytili a ako usvedčeného rozvratníka popravili.

U nás – ako svedčil Novomeský v Machovom procese dňa 18. februára 1947 – na Husákovu naliehanie Novomeský intervenoval u Macha, aby Širokého nepopravili, ani nevydali Nemcom a intervenoval úspešne. Táto udalosť je tým významnejšia, že neskôr Husáka obviňovali, že číhal Širokému na život a že v auguste 1944 zámerne znemožnil otvorenie nitrianskej väznice, lebo chcel, aby Široký zahynul v koncentráku. Tak nám to opísal K. Bacílek v článku „K výročiu Slovenského národného povstania“ (Tvorba, č. 35 z 30. augusta 1951).

G. Husák sa zapojil do ilegálnej práce, ale len na teoretickej a ideologickej a nie na praktickej úrovni. Po zneškodnení III. ilegálneho výboru KSS, ale najmä po príchode Šmidkeho a Bacílka na Slovensko (v lete r. 1943) preniká jeho politická činnosť do popredia a strana ho začína poverovať zodpovednými úlohami. Ako advokát rokoval s demokratickými zložkami, ako o Vianočnej dohode, tak aj o povojnovej spolupráci v rámci národného frontu. Od demokratov vyžmýkal 50-percentné zastúpenie pre komunistov. Bol to neslýchaný výdobytok, pretože komunisti mali málo prívržencov medzi ľudom a ešte menej v armáde. Vtedy si komunisti nevedeli Husáka vynachváliť, neskôr mu však vyčítali, že paktoval s agrárnou buržoáziou namiesto toho, aby išiel burcovať revolučné masy.

Politický a spoločenský život v Slovenskej republike presvedčil Husáka o výhodách štátnej samostatnosti a stáva sa jej horlivým hlásateľom. Z jeho iniciatívy posielal V. ilegálny výbor KSS v lete r. 1944 do Moskvy obširné memorandum, v ktorom sa navrhuje, že pre povojnové usporiadanie strednej Európy by pre Slovákov bolo najpriateľnejším riešením „režim vymeniť, ale štát ponechať“. Bohužiaľ, táto rada ostala iba nevyplneným želaním.

Hoci povstanie očakával, jeho nečakaný výbuch Husáka prekvapil. Ale prekvapil aj Bacílka, o Širokom ani nehovoriac. Husák sa však hneď pobral z Bratislavy na povstalecké územie a zapojil sa do povstania s aktivitou a bezohľadnosťou, ako to vedel iba on. A tu sa dožíval jedného sklamanie za druhým. Husák vedel pochopiť, že komunistovi v boji proti triednemu a politickému nepriateľovi je každá zbraň dobrá, že sľub a zmluva voči nepriateľovi nezaväzujú. Bol však presvedčený, že komunisti sú medzi sebou čestní a úprimní, ako to od nich vyžaduje medzinárodné súdružstvo. Trápne sa ho teda dotklo, keď z Moskvy doleteli Slánsky a Šverma, ktorí voči slovenským komunistom a voči Husákovi osobne neboli úprimní, ale panovační a arogantne tútorski. Husákovi začalo svitať v hlave, že Čech voči Slovákom vie zaujať iba povýšenecký vzťah, či už ide o buržuja, ľudáka alebo komunistu.

Dňa 17. septembra 1944 na zjazde KSS Husák vykonal s predstaviteľmi slovenskej sociálnej demokracie (Horváth, Šoltész, Ertl) politické splynutie v jednu inštitúciu. Vo vedení tejto KSS sedeli: Šmidke ako predseda, Husák a Ertl ako podpredsedovia, Bacílek ako generálny tajomník. Aj tento krok neskôr pripočítali Husákovi k zlu. Vraj to bola unáhlená akcia, ktorou úmyselne vpašoval do KSS pravičiarske a buržoázno-nacionálne živly.

Za hlavný výdobytok povstania a za svoj najväčší úspech Husák považoval sľub, ktorý vymámil od Beneša ohľadne slovenskej samobytnosti a ohľadom budúceho usporiadania republiky. Tento výdobytok, ak to tak možno nazvať, Husák veľmi žiarlivo strážil a staval sa zaň, nakoľko to stranícka disciplína dovoľovala; do roku 1948 proti českým národným socialistom, po r. 1948 proti českým komunistom a ich slovenským zapredancom ako boli Široký a Ďuriš.

V povojnovom Slovensku mal Husák mnoho funkcií. Ako povereník pre dopravu musel stavať mosty, ktoré jeho súdruhovia vyhadzovali do vzduchu a uvoľňovať tunely, ktoré zatarasili. V pamäti Slovákov bude však žiť ako krvavý povereník pre vnútro. Nikdy tak nevešali, nestrieľali a neväznili slovenských nacionalistov ako za vlády Husáka, buržoázneho nacionalistu, nikto nevyrazil toľkým intelektuálom z rúk pero, štetec a dláto, ako to urobil Husák – komunistický intelektuál.

Husáka krstili v katolíckom kostole, ale kalvária slovenských katolíkov začala za jeho režimu a pod jeho réžiou. A keď Husák vykonal tie najšpinavšie práce, jeho skutoční nepriatelia – českí komunisti – zlikvidovali aj KSS, aj jeho. V apríli r. 1950 ho obvinili z nacionalistickej úchyľky, ku ktorej sa Husák neskôr vo svojej sebakritike priznal. Zaistili ho v r. 1951, v r. 1954 odsúdili na doživotné väzenie. V r. 1956 ho prepustili, ale na Slovensko sa smel vrátiť až v roku 1963.

Gustáv Husák je autorom knihy „Zápas o zajtrajšok“. Je to zbierka novinárskych úvodníkov a prejavov z rokov 1944-48. Úvod napísal L. Novomeský.

Úryvok z knihy F. Vnuka: Neuveriteľné sprisahanie

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/komunisti-a-povstanie-z-roku-1944/>